

Ольга ТУРКО

*кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
o.turko@tntpu.edu.ua*

МОВА ЯК ЦІННІСНЕ СУСПІЛЬНЕ НАДБАННЯ: ФОРМАЛЬНО-ГРАМАТИЧНИЙ ТА ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Мова застосовується як домінанта пізнання себе й інших, створення життєсвіту, розвитку і підтримки соціальних контактів, особистих стосунків, налагодження ділових взаємин, тобто є основою спілкування, або комунікації (спільними ознаками обох понять вважають їхню співвіднесеність із процесами обміну й передавання інформації та зв'язок із мовою як засобом кодування інформації; відмінності – у тому, що український термін «спілкування» доречніше означає міжособистісну взаємодію, а інтернаціоналізм «комунікація» – інформаційний обмін більшого масштабу, наприклад, у групах, між групами чи загалом в суспільстві [3]).

Якісна комунікація вибудовується за законами та принципами функціонування мовної системи. З огляду на сказане, цінність знань про граматичну будову мови в різних аспектах: формально-граматичному (С. Й. Смаль-Стоцький, Ф. Гартнер, О. О. Потебня та ін.), семантико-синтаксичному (Ш. Баллі, Л. Теньєр, Е. Бенвеніст, В. М. Русанівський, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, Н. В. Гуйванюк, А. К. Мойсієнко, М. Я. Плющ, Л. М. Марчук, А. П. Загнітко та ін.), комунікативному (Дж. Л. Остін, Дж. Серль, З. Вендлер, О. В. Бондарко, А. П. Загнітко, І. Р. Вихованець, Ф. С. Бацевич та ін.) – зростає у проєкційному співвідношенні досліджуваного мовного явища та часового відрізка (мовні зразки) його аналізу.

В діахронічній парадигмі українській мові властива зміна підходів до тлумачення мовних одиниць та явищ таким чином, що кожна наступна теорія вибудовується на попередній шляхом заперечення, спростування або ж ствердження певного факту, його доповнення, відкриттям нового. Поряд із цим синхронічній парадигмі властива концептуалізація в дослідженні мови, що виражається у створенні термінологічної, методологічної та поняттєвої бази [4, с. 112].

Структура речень української мови відображає історію функціонування та розвитку мови; становить певні моделі організації

мови, членує мовний потік; сприяє виявленню діалектичної єдності мови як знакової системи та мовлення як практичного втілення мови, її індивідуалізації. Речення в українській мові є, без сумніву, основною лінгвістичною одиницею, що відображає мовну картину світу шляхом ментальної інтерпретації та засобами увиразнення відповідно до жанрово-стильового оформлення.

Мовні одиниці добирають та дериваційно змінюють за конкретних обставин, тобто в певній комунікативній ситуації, котра має такі складові: адресант, адресат, повідомлення, канал комунікації, інформаційний шум, фільтри, зворотний зв'язок, контекст і ситуація, засоби комунікації. Процес комунікації підпорядковується законам єдності «трикутника» → «мислення – комунікація – мова» [2, с. 20].

З-поміж засобів комунікації речення є самостійною системою, що охоплює інші мовні одиниці, розкриває їхні лінгвістичні можливості, функції, значення. Граматичне й прагматичне значення мовних одиниць визначається їхньою позицією у реченнєвій структурі, граматичною взаємодією (семантичні зв'язки та відношення) з іншими реченнєвими елементами, стилістичною маркованістю тощо.

Речення визначають інтонаційна завершеність, модальність та предикативність. Інтонація – виразник інтелектуальної та емоційно-вольової синтаксичної семантики в реченні ритміко-мелодійними засобами. Модальність трактують як логіко-граматичну категорію, що формується на рівні судження і, набуваючи відповідного граматичного оформлення, актуалізується мовцем у мовленнєвому акті чи контексті з метою не тільки вплинути на реципієнта, а й виразити власне ставлення до змісту повідомлення [1, с. 29–30]. Предикативність – комплексна синтаксична категорія, яка виражає відношення повідомлюваного до дійсності й формує речення як комунікативну одиницю. Предикативність поєднує в собі дві синтаксичні категорії – часу, актуалізаційну за своєю природою, та модальності, що вказує на інтерпретоване мовцем відношення змісту речення до дійсності [5, с. 482].

Граматична структура речення співвідноситься із порядком слів у реченні, котрий у нашій мові вирізняється прескриптивним тлумачення вільного та фіксованого розташування компонентів речення. Питання про порядок слів у реченні української мови постало у руслі формально-граматичного підходу, згодом стало домінуючою категорією комунікативного синтаксису. На сучасному етапі розвитку українського мовознавства воно актуалізується в комунікативному аспекті, як стилістичний маркер вираження авторського стилю (інверсія слів).

Отже, мова – багатоаспектне поняття, домінуючий засіб комунікації та спілкування, ціннісне суспільне надбання. Водночас мова є невід’ємною складовою визначальних для людини ціннісних понять, котрі окреслюють її як високоорганізованого індивідуума, творця багатой культури, державності, представника певної нації. Саме цінність мови, у якому б вимірі чи аспекті вона не розглядалася б, вимагає пізнання її природи – лінгвістичної сутності. Відтак, використовуючи мовні засоби, індивідуум може створювати інші маркери нації – духовні та матеріальні цінності, державу, науку та економіку, міжнародні зв’язки тощо. Тобто мова – ціннісний орієнтир та засіб продукування інших цінностей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Доценко О.Л. Семантико-прагматичний синтаксис: особливості вираження модальності : монографія. Київ : Міленіум, 2006. 226 с.
2. Загнітко А.П. Теорія сучасного синтаксису : монографія. Вид. 2-ге, виправл. і доп. Донецьк : ДонНУ, 2007. 294 с.
3. Прищак М. Д. Комунікація, спілкування, комунікативність: категоріальний аналіз. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2010. Вип. 2, С. 5–8.
4. Турко О. Порядок слів у реченні української мови як засіб вираження модальності (на матеріалі художніх текстів). *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. Вернадського Серія: Філологія. Журналістика* / гол. ред. Казарін В. П. 2021. Том 32 (71). № 1. Частина 1. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 111–115.
5. Українська мова. Енциклопедія / редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2000. 752 с.

Наталія МОРСЬКА

*кандидат філософських наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Тернопіль, Україна
morska-n@ukr.net*

ЛЮДСЬКІСТЬ ЯК ЦІННІСТЬ І ДЕМАРКАЦІЯ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Людина може сягати Бога, а може стати нижчою від тварини.

Леонардо да Вінчі

Хто є людина? На кожному шаблі розвитку людства різні світоглядні системи намагаються дати відповідь на це питання. Чи це «двонога істота без пір’я» (Платон), чи «суспільна тварина» (Арістотель), чи все ж «homo